

*Гринько Ю. М., аспірант ННВЦ НУЦЗУ, м. Харків,
ORCID: 0000-0003-1957-025X*

*Hrynko Y., researcher of Training Research and Production Center of the National
University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv*

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ : ПРОБЛЕМИ І ШЛЯХИ ЇХ РІШЕННЯ

PATRIOTIC EDUCATION OF YOUTH: PROBLEMS AND WAYS TO SOLVE THEM

У статті обґрунтовуються важливі напрями патріотичного виховання і визначаються їх завдання, аналізуються основні нормативно-правові акти державного рівня стосовно проблем патріотизму і патріотичного виховання молоді. Зазначається, що патріотичне виховання є одним із головних пріоритетів державної політики.

Ключові слова: *державна політика, політична культура, патріотизм, виховання, особистість, державна влада, управлінські механізми, громадянськість.*

The article substantiates the important directions of patriotic education and defines their tasks, analyzes the main regulatory and legal acts of the state level regarding the problems of patriotism and patriotic education of youth. It is noted that patriotic education is one of the main priorities of state policy.

Keywords: *state policy, political culture, patriotism, education, personality, state power, management mechanisms, citizenship.*

Постановка проблеми. Патріотизм складає найважливішу ціннісну основу будь-якого демократичного суспільства і виступає суттєвим внутрішнім мотивом для саморозвитку і розкриття всіх потенціальних соціальних можливостей в духовній, економічній і соціальних сферах життя суспільства. Тому найважливішим завданням держави є патріотичне виховання молоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок в розв'язання цієї проблеми на сучасному етапі зробили Берченко Г., Дзюба І., Годлевська А.І., Кафарський В., Кремень В., Пірен М.

Постановка завдання. Метою статті є визначення нових підходів державної політики у сфері формування патріотичного виховання молоді.

Виклад основного матеріалу. За останні роки до числа тем, широко обговорюваних в різних сферах суспільно-політичного життя, безумовно, стала відноситися проблема патріотизму і патріотичного виховання молоді. Патріотизм як інтегруюча основа відродження духовних цінностей суспільства є стабілізуючим чинником національної та громадянської злагоди у незалежній українській державі.

Разом із тим патріотичне виховання поки що не набуло вигляду цілісного законодавчо визначеного механізму системної і цілеспрямованої взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, навчальних закладів, інститутів громадянського суспільства та громадян з формування у людини і громадянина високої національної свідомості, почуття відданості своїй Батьківщині.

В 90-х рр. ХХ ст., коли Україна була просто не готова до боротьби з нових для неї економічних, політичних і соціальних викликів, вирросло ціле покоління людей, що опинилися в певному морально-ідеологічному вакуумі. Іншими словами, поки розвивався трансформаційний процес, держава відсторонилася від молодіжної політики і молодь знаходилася на периферії державних інтересів. Вона була представлена тільки самій собі, і у неї не були розвинені патріотичні ціннісно-нормативні підстави. Отже, якщо старше покоління ще представляло форми, методи і результат патріотичного виховання, то молодь не мала чітких уявлень про систему патріотичних цінностей і орієнтирів. Слабкий розвиток, можливо, навіть відсутність патріотичних ціннісно-нормативних підстав привела до переоцінки культурних, етичних і духовних цінностей попередніх поколінь, порушення спадкоємності поколінь і, відповідно, послаблення передачі соціокультурного і соціально-політичного досвіду від старшого покоління до подальшого.

Питання патріотичного виховання повинні залишатися в центрі уваги державної діяльності. Причому ця робота повинна вестися з розумінням відповідальності завдання, вона не має бути шаблонною, вона повинна доходити до серця. Питання патріотичного виховання не може бути

формальним, воно повинно узгоджуватися з особистими уявленнями кожної людини про її місце, з її сприйняттям країни, Батьківщини.

Обґрунтування патріотичної ідеї – це ідеї суспільства, громадян високого соціального, економічного, культурного, морального статусу, які створюють разом з державою розвинені правові стосунки, сприяючих збереженню і розвитку традицій патріотизму в його одвічному для жителів нашої країни розумінні. Тому не випадково питання патріотичного виховання молоді після вимушеної паузи знову стали привертати увагу не лише широких верств населення, політичних кругів, громадськості, але і держави в цілому [2].

З часу, коли на рівні держави сформувався усвідомлення значущості національно-патріотичного виховання, було створено Відділ національнопатріотичного виховання дітей та молоді при Міністерстві молоді та спорту України, міжвідомчу комісію з питань національно-патріотичного виховання. Наказом Міністерства освіти і науки України №641 від 16.06. 2015 р. затверджено Концепцію національно-патріотичного виховання дітей і молоді, заходи щодо її реалізації та методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах. У співпраці з громадськими організаціями національно-патріотичного спрямування розроблено Концепцію Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 – 2020 рр., фінансово підтримано 21 проект за пріоритетом «Утвердження патріотизму, духовності, моральності та формування загальнолюдських цінностей у молоді».

Головна цінність цієї програми - виділення основи для виховання патріотизму українців, яка дозволяє не лише змінити відношення людини до Батьківщини і до історії своєї держави, але і до своєї власної повсякденної діяльності, спрямованої відтепер на поліпшення економічного, екологічного і соціального стану рідної території. Таким чином, патріотизм стає найважливішим ціннісним складовим громадянськості, тобто сукупності базових цінностей, норм і ролей, прийнятих за зразок, що склалися на певний момент часу. Крім того, патріотизм покликаний сприяти виробленню суб'єктної моделі громадянськості і її поведінкових проявів.

У березні 2021 р. Указом Президента України затверджена «Національна молодіжна стратегія до 2030 року», яка і визначає сукупність головних спрямованих, орієнтованих на молодь завдань, пов'язаних в реалізації пріоритетних національних проектів. У цьому документі державна молодіжна політика визначається як система державних пріоритетів і мер, спрямованих на

створення умов і можливостей для успішної соціалізації і ефективної самореалізації молоді, для розвитку її потенціалу в інтересах України, отже, на соціально-економічний і культурний розвиток країни, забезпечення її конкурентоспроможності і зміцнення національної безпеки.

Для управління процесом формування і реалізації державної молодіжної політики було утворене Міністерство молоді та спорту України 28 лютого 2013 року шляхом реорганізації Міністерства освіти і науки, молоді та спорту та Державної служби молоді та спорту України. Міністерство проводить свою діяльність безпосередньо і через підвідомчі йому організації у взаємодії з іншими державними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями і іншими організаціями [4].

Діяльність даного Міністерства покликана створювати умови для забезпечення здорового способу життя молоді, морального і патріотичного виховання, реалізації молоддю своїх професійних можливостей, а також координувати діяльність органів виконавчої влади України. Воно визначає порядок формування державного реєстру молодіжних і дитячих об'єднань, що користуються державною підтримкою, і порядок проведення конкурсу проектів (програм) молодіжних і дитячих об'єднань на здобуття державної підтримки.

У загальному вигляді сучасну систему патріотичного виховання з боку державних органів влади України представляють численні відомства: Міністерство освіти і науки, Міністерство оборони, Міністерство внутрішніх справ, Міністерство культури і інформаційної політики, Міністерство охорони здоров'я, Міністерство соціальної політики, Державне агенство розвитку туризму.

В цілому ж основними провідниками патріотичного виховання є держава в особі державних, регіональних і місцевих органів влади; учбові заклади усіх рівнів; різного роду громадські організації і релігійні об'єднання, установи культури, сім'я, трудові колективи; засоби масової інформації і інші.

Загальновідомо, що нині українське суспільство вже не розколоте на фрагменти, але доки ще і не консолідовано загальним початком. При цьому про молоде покоління не можна сказати, що воно атомізовано і насилу залучається до цінностей більш високого порядку, таким як інтереси держави, регіону або свого міста, навпаки, воно готове до діалогу, пошуку патріотичної ідеї [3].

Але за великим рахунком сьогодні в Україні єдина патріотична ідея відсутня. Система загальної середньої освіти, що раніше мала істотний вплив на процес становлення школяра як патріота і громадянина, значною мірою втратила свої позиції в цьому напрямі. У молоді вже сталося зрушення мотиваційних чинників поведінки від пріоритету загальнозначущих інтересів, потреб, цілей у бік суто етнічних, національних, особових і індивідуалістичних.

Формування патріотичної свідомості у молоді повинне спиратися як на досвід минулого (історичний досвід), так і на яскраві тиражовані приклади і образи сьогодення - досягнення в спорті, мистецтві, науці, бізнесі, армії і тому подібне.

Формування патріотичної свідомості у молоді є питанням, в першу чергу, політичним, оскільки від його рішення безпосередньо залежить майбутнє нашої країни і її громадян. Недооцінка, ігнорування його ролі в житті суспільства таять у собі загрозу стабільному розвитку, що неодноразово проявлялося в новітній історії країни. Тому патріотичне виховання молоді повинне будуватися по різних напрямках і вирішувати наступні завдання:

Духовно-моральний напрям. Це - усвідомлення особою вищих цінностей, ідеалів і орієнтирів, соціально значимих процесів і явищ реального життя, здатність керуватися ними в якості визначальних принципів, позицій в практичній діяльності і поведінці. Воно включає беззавітну любов і відданість своїй Вітчизні, гордість за приналежність до свого народу, до його звершень, випробувань і проблем, шанування національних святинь і символів, готовність до гідного і самовідданого служіння суспільству і державі.

Історико-краєзнавчий напрям. Воно покликане до сприяння пізнання історико-культурних коренів на рівні чуттєвого досвіду причетності до минулого, усвідомлення неповторності Батьківщини, її долі, нерозривності з нею, гордості за причетність до діянь предків і сучасників і історичної відповідальності за те, що відбувається в суспільстві і державі [1].

Цей напрям покликаний орієнтувати людину на вивчення багатовікової історії країни, місця і ролі України у світовому і історичному процесі, військовій організації в розвитку і зміцненні суспільства, в його захисті від зовнішніх загроз, розуміння особливостей менталітету, устоїв, звичаїв, вірувань і традицій нашого народу, героїчного минулого різних поколінь, що боролися за незалежність і самостійність України.

Цивільно-патріотичний напрям. Це - виховання правової культури і законслухняності, високої моральності і загальної культури, чіткої

громадянської позиції, постійної готовності до свідомого, безкорисливого, добровільного служіння своєму народу і виконанню свого конституційного обов'язку. Цивільно-патріотичне виховання характеризується поняттям громадянськість і повинно бути в першу чергу спрямовано на формування у особи тих рис, які дозволять їй бути повноцінним учасником громадського життя.

До орієнтирів, по яких необхідно вести процес цивільно-патріотичного виховання, слід віднести формування почуття власної гідності, моральних ідеалів, правової культури, дисциплінованості, активної соціальної позиції, готовності до виконання свого конституційного обов'язку. Цей напрям базується, передусім, на правовій базі, що склалася, між державою і громадянином, яка на практиці надає молоді усі необхідні права і сприяє їх реалізації, що викликає у неї законну гордість за свою країну, формує глибоке розуміння конституційного обов'язку і навички оцінки політичних і правових подій і процесів в суспільстві і державі, військової політики, основних положень концепції безпеки країни і військової доктрини, місця і ролі Збройних сил України.

Соціально-патріотичний напрям покликаний активізувати межпоколінну духовно-моральну і культурно-історичну спадкоємність, сприяти формуванню активної життєвої позиції, прояву почуття благородства і співчуття, турботи про людей літнього віку. Без широкої культурної асоціативності в процесі відтворення культури людини, громадянина і патріота не може бути виключена творча і культурогенеруюча можливість сучасної освіти [5].

Військово-патріотичний напрям. Це - провідна форма патріотичного виховання, орієнтована на формування у молоді високої патріотичної свідомості, ідей служіння Вітчизні, здібності до її озброєного захисту, прищеплення гордості та любові до української військової історії, військовій службі і військовій формі одягу, збереження і примноження славних козацьких традицій.

Героїко-патріотичний напрям. Його завдання: орієнтація на пропаганду героїчних професій і знаменних героїчних і історичних дат нашої історії, виховання гордості за причетність до діянь предків і їх традицій.

Спортивно-патріотичний напрям покликаний сприяти розвитку сили, спритності, витривалості, вихованню волі до досягнення перемоги, самоствердження, змагальності, необхідності ведення здорового способу життя і блокування негативних і шкідливих звичок. Реалізація системи

спортивно-патріотичного виховання дозволить стати одним із засобів профілактики захворювань, зміцнення здоров'я, підтримки високої працездатності людини, виховання патріотизму громадян, підготовки їх до захисту Батьківщини, розвитку і зміцнення дружби між народами і гарантує права громадян на рівний доступ до занять фізичними вправами і спортом [6].

Механізм реалізації державної молодіжної політики повинен врахувати визначені напрями в її здійсненні, а також мати запас міцності для вирішення завдань на інших напрямках, можливо, навіть на характерних для певної місцевості, але важливих для вузької групи молоді чи окремої молоді родини.

Успішна реалізація основних напрямів патріотичного виховання молоді неможлива без консолідації діяльності органів державної влади усіх рівнів, наукових і освітніх установ, молодіжних, інших громадських і релігійних організацій, творчих союзів за рішенням широкого комплексу проблем патріотичного виховання на основі програмних методів і єдиної державної політики.

Висновки. Додатковою можливістю формування патріотизму слід вважати розробку регіональних і муніципальних програм. Так, ефективність державних цільових програм нерідко залежить від їх конкретизації на регіональному рівні місцевими програмами, які зважають на соціальну, економічну, культурну і демографічну специфіку окремої території.

Якщо на державному рівні закладаються основні цінності патріотичного виховання, то на регіональному - здійснюються конкретні кроки по залученню населення до цього процесу. Муніципальні утворення доки беруть лише опосередковану участь у вихованні патріотизму серед українців, хоча об'єктивні вимоги обумовлюють необхідність здійснення патріотичного виховання на усіх рівнях соціально-політичного управління суспільством і державою.

Список використаних джерел:

1. Берченко Г. Громадянське суспільство: критерії та сучасне становище в Україні// Кроки до громадянського суспільства. Постмайданне громадянське суспільство України: уроки для країни та світу // Науковий альманах. – К.: УВКР, 2006. – 300 с.

2. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії громадянське суспільство. – Львів: Літопис, - 2000, 315 с.

3. Гевко О. Формування національно-патріотичних рис у студентів / О. Гевко // Рідна школа.-2001. - №11.- с.47-48.
4. Гнатенко С.А. Виховання громадянськості у студентів в системі вищої освіти / С.А. Гнатенко // Вісн. Філософія. Психологія. Педагогіка ; Нац. техн. ун-т України «КПІ». – К., 2003. - №1. – с. 177-182.
5. Національно-патріотичне виховання - державний пріоритет національної безпеки. Щорічна доповідь Президенту України про становище молоді в Україні (за підсумками 2014 р.) / Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики; (редкол.: Жданов І.О., гол. ред. колег., Беляєва І.І., Митрофанський С.В. та ін.). К., 2015. 200 с.
6. Результати дослідження щодо формування компетентностей фахівців сфери національно-патріотичного виховання. URL: <https://dismp.gov.ua/rezultaty-doslidzhennia-shchodo-formuvannia-kompetentnostej-fakhivtsiv-sferynatsionalno-patriotichnoho-vykhovannia/>.

References:

1. Berchenko H. Hromadianske suspilstvo: kryterii ta suchasne stanovyshe v Ukraini// Kroky do hromadianskoho suspilstva. Postmaidanne hromadianske suspilstvo Ukrainy: uroky dlia krainy ta svitu // Naukovyi almanakh. – K.: UVKR, 2006. – 300 s.
2. Habermas Yu. Strukturni peretvorennia u sferi vidkrytosti: doslidzhennia katehorii hromadianske suspilstvo. – Lviv: Litopys, - 2000, 315 s.
3. Hevko O. Formuvannia natsionalno-patrytychnykh rys u studentiv / O. Hevko // Ridna shkola.-2001. - №11.- s.47-48.
4. Hnatenko S.A. Vykhovannia hromadianskosti u studentiv v systemi vyshchoi osvity / S.A. Hnatenko // Visn. Filosofiia. Psykholohiia. Pedahohika ; Nats. tekhn. un-t Ukrainy «KPI». – K., 2003. - №1. – s. 177-182.
5. Natsionalno-patriotychne vykhovannia - derzhavnyi priorytet natsionalnoi bezpeky. Shchorichna dopovid Prezydentu Ukrainy pro stanovyshe molodi v Ukraini (za pidsumkamy 2014 r.) / Derzh. in-t simeinoi ta molodizhnoi polityky; (redkol.: Zhdanov I.O., hol. red. koleh., Bieliaieva I.I., Mytروفanskyi S.V. ta in.). K., 2015. 200 s.
6. Rezultaty doslidzhennia shchodo formuvannia kompetentnostei fakhivtsiv sfery natsionalno-patriotichnoho vykhovannia. URL: <https://dismp.gov.ua/rezultaty-doslidzhennia-shchodo-formuvannia-kompetentnostej-fakhivtsiv-sferynatsionalno-patriotichnoho-vykhovannia/>.